

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
ФАКУЛЬТЕТ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА МУЗЕЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кваліфікаційна робота

на тему:

МУЗЕЙНА ЕКСПОЗИЦІЯ «РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ В ЧАСИ
УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ НА ПРИКЛАДІ
ПЕРІОДИЧНОЇ ПРЕСИ ТА ХУДОЖНЬО-ПУБЛІЦИСТИЧНИХ
ВИДАНЬ» ТА ВИСВІТЛЕННЯ ЇЇ МУЗЕЙНИМИ ЗАСОБАМИ

Здобувачки вищої освіти

першого освітнього рівня (бакалавр)

спеціальності 027 «Музеєзнавство

пам'яткознавство»

освітньої програми «Культурна спадщина

та пам'яткоохорона діяльність»

Куксової Анастасії Геннадіївна

Науковий керівник: кандидат істор. наук, доцент

кафедри музейно-туристичної діяльності

Бірьова Ольга Юріївна

Рецензент: голова Харківського міського центру

захисту історико-культурної спадщини

ГО «УТОПІК»

Ліхолетов Ярослав Володимирович

Харків – 2024

Харківська державна академія культури

Факультет: Культурології та соціальних комунікацій

Кафедра: музейно-туристичної діяльності

Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр

Напрямок підготовки: 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство»
(шифр і назва)

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри
А. ЩЕРБАНЬ

“__” _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

КУКСОВА АНАСТАСІЯ ГЕННАДІЇВНА

1. Тема роботи: **"Музейна експозиція «Розвиток культури в часи Української революції 1917-1921 років на прикладі періодичної преси та художньо-публіцистичних видань» та висвітлення її музейними засобами"**

"The museum exhibition «Development of culture during the Ukrainian revolution of 1917-1921 on the example of the periodical press and artistic and journalistic publications» and its coverage by museum means"

Керівник роботи – кандидат історичних наук, доцент Бірвова Ольга Юріївна

затверджений засіданням кафедри, протокол № ____ від _____ року

2. Строк подання студентом роботи – травень-червень 2024 р.

3. Зміст дипломної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):

ВСТУП

РОЗДІЛ I. Розширена тематична структура музейної виставки «Розвиток культури в часи Української революції 1917-1921 років на прикладі періодичної преси та художньо-публіцистичних видань»

1.1 Ідейний задум та «наскрізна проблематика»

1.2 Архітектурно-художнє рішення

1.3 Розширена тематична структура

РОЗДІЛ II. Екскурсійна розробка «Художні агітаційні засоби на прикладі шаржів та карикатур» на базі виставки «Розвиток культури в часи Української революції 1917-1921 років на прикладі періодичної преси та художньо-публіцистичних видань»

2.1 Методична екскурсія

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ПЕРЕЛІК ДОДАТКІВ

ДОДАТКИ

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної Роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та затвердження теми дипломної роботи	вересень	
2.	Виявлення та вивчення літератури з теми дипломної роботи	жовтень- листопад	
3.	Написання тексту I розділу дипломної роботи	грудень	
4.	Написання тексту II розділу дипломної роботи	січень	
5.	Збір емпіричного матеріалу з теми дослідження, його опрацювання, опис	лютий- березень	
6.	Написання висновків, оформлення роботи, її передзахист на кафедрі	квітень- травень	
7.	Підготовка презентації та захист дипломної роботи	червень	

Студент

Куксова А. Г.

Керівник роботи

Бірьова О. Ю.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ I. РОЗШИРЕНА ТЕМАТИЧНА СТРУКТУРА МУЗЕЙНОЇ ВИСТАВКИ «РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ В ЧАСИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ НА ПРИКЛАДІ ПЕРІОДИЧНОЇ ПРЕСИ ТА ХУДОЖНЬО-ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ВИДАНЬ»	13
1.1. Ідейний задум.....	13
1.2. Архітектурно-художнє рішення.....	14
1.3. Розширена тематична структура.....	14
РОЗДІЛ II. ЕКСКУРСІЙНА РОЗРОБКА «ХУДОЖНІ АГІТАЦІЙНІ ЗАСОБИ НА ПРИКЛАДІ ШАРЖІВ ТА КАРИКАТУР» НА БАЗУ ВИСТАВКИ «РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ В ЧАСИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ НА ПРИКЛАДІ ПЕРІОДИЧНОЇ ПРЕСИ ТА ХУДОЖНЬО ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ВИДАНЬ»	17
Методична екскурсія.....	17
ВИСНОВКИ	32
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	34
СПИСОК ОБОВ'ЯЗКОВИХ ДОДАТКІВ	39
ДОДАТКИ	40

АНОТАЦІЯ

Куксова Анастасія Геннадіївна

Дипломна робота "Музейна експозиція «Розвиток культури в часи Української революції 1917-1921 років на прикладі періодичної преси та художньо-публіцистичних видань» та висвітлення її музейними засобами"

У даному дипломному проєкті за допомогою музейних засобів розкрито специфіку розвитку культури в часи Української революції 1917-1921 років на прикладі періодичної преси та художньо-публіцистичних видань. Експозиція складається з двох розділів та чотирьох тем, присвячених розкриттю культури зазначеного періоду. Визначено такі наступні наскрізні проблеми: 1. Загальні риси та специфіка української культурної політики 1917-1921 років. 2. Розвиток періодичної преси у 1917-1921 роки. 3. Формування політичної карикатури на теренах України 4. Розкриття культурного аспекту Української революції 1917-1921 років музейно-експозиційними засобами. Експозиція забезпечена унікальними та раритетними експонатами. Розроблені рекомендації для створення архітектурно-художнього образу нової експозиції. Розроблено тематико-експозиційний план музейної експозиції, що налічує 36 позицій. Результати даної дипломної роботи можуть бути використані при розбудові виставок та постійних стаціонарних музейних експозицій, присвячених дослідженій у цій роботі темі. Також було підготовлено методичну екскурсію «Художні агітаційні засоби на прикладі шаржів та карикатур», що складається з двох тем та є внутрішньомузейною, тематичною, загальноосвітньою екскурсією-лекцією. Тривалість екскурсії складає 40 хвилин та розрахована на студентів різних галузей та груп поодиноких відвідувачів. Результати даного музейного проєкту можуть бути задіяні при розбудові виставок, банерів та постійних стаціонарних музейних експозицій, присвячених дослідженій у цій роботі науковій тематиці.

Ключові слова: музей, музейна експозиція, музейний експонат, музейна комунікація, музейна екскурсія, Українська революція, культура

ABSTRACT

Kuksova Anastasiia

Diploma work "The museum exhibition «Development of culture during the Ukrainian revolution of 1917-1921 on the example of the periodical press and artistic and journalistic publications» and its coverage by museum means"

In this diploma project, the specifics of the development of culture during the Ukrainian Revolution of 1917-1921 are revealed with the help of museum tools on the example of periodicals and artistic and journalistic publications. The exposition consists of two sections and four themes dedicated to the culture of this period. The following cross-cutting issues have been identified: 1. General features and specifics of the Ukrainian cultural policy of 1917-1921. 2. Development of the periodical press in 1917-1921. 3. Formation of political caricature in Ukraine 4. Disclosure of the cultural aspect of the Ukrainian Revolution of 1917-1921 by museum and exhibition means. The exhibition is equipped with unique and rare exhibits. Recommendations for creating an architectural and artistic image of the new exposition have been developed. The thematic and exposition plan of the museum exposition, which includes 36 items, has been developed. The results of this thesis can be used in the development of exhibitions and permanent stationary museum expositions dedicated to the topic studied in this work. A methodological excursion 'Artistic propaganda tools on the example of cartoons and caricatures' was also prepared, which consists of two topics and is an in-museum, thematic, general educational excursion-lecture. The tour lasts 40 minutes and is designed for students of various fields and groups of individual visitors. The results of this museum project can be used in the development of exhibitions, banners, and permanent museum displays dedicated to the scientific topics studied in this paper.

Key words: museum, museum exposition, museum exhibit, museum communication, museum excursion, Ukrainian revolution, culture

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні Україна знову стикається з викликами, пов'язаними зі збереженням незалежності та територіальної цілісності держави. Нинішня війна, яку веде Росія проти України, змусила багатьох українців переосмислити своє сприйняття історії України, розуміючи, що знання минулого допоможе краще зрозуміти сучасну ситуацію. Особливо це стосується періодів, які привели до формування сьогоденної держави. Війна нагадує події столітньої давнини, а саме Українську революцію 1917-1921 років. Схожими були спроби більшовицької Росії завадити утворенню незалежної України своєю зовнішньою агресією та дестабілізацією внутрішньої ситуації в країні. Але під час революції український народ вперше за багато століть зміг встановити своє державне утворення — Українську Народну Республіку.

Саме це надихнуло звичайних українців — у всіх регіонах почав розвиватися національний рух, відроджуватись давно забута та заборонена культура. З того часу відбулись важливі зміни, що вплинули на подальший розвиток культури нашої держави. Наприклад, УНР отримала перші національні символи. Цей період характеризувався багатоманітністю рухів, поглядів та ідеологій, які мали на меті лиш одне — відновити славетну Україну.

Нажаль, український досвід висвітлення революційних подій зводиться лише до інтерпретації революційних тем, не приділяючи культурній сфері значної уваги. Хоча ці два аспекти складно відокремити, адже в революційних подіях активно приймали участь велика кількість видатних постатей та знаних інтелектуалів, які також сприяли формуванню нової культурної ідентичності.

Об'єктом дипломного дослідження є розвиток культури Української революції 1917 – 1921 рр.

Предметом дослідження є висвітлення музейними засобами процесу розвитку культури під час Української революції 1917-1921 років на прикладі періодичної преси та художньо-публіцистичних видань.

Метою даної роботи є наукове дослідження та створення музейної експозиції на важливий аспект революційної теми. Досягнення мети дослідження передбачається виконанням наступних **завдань**:

- формулювати головну ідею музейного проєкту виставки «Розвиток культури в часи Української революції 1917-1921 років на прикладі періодичної преси та художньо-публіцистичних видань»;
- визначити «наскрізну» проблематику;
- розробити архітектурно-художнє рішення музейного проєкту виставки «Розвиток культури в часи Української революції 1917-1921 років на прикладі періодичної преси та художньо-публіцистичних видань»;
- підготувати екскурсійний текст «Художні агітаційні засоби на прикладі шаржів та карикатур» на базі виставки «Розвиток культури в часи Української революції 1917-1921 років на прикладі періодичної преси та художньо-публіцистичних видань»;
- провести соціологічне опитування;

Ступінь наукової розробленості проблеми (джерела та історіографія)

Історичні джерела

У даній роботі використовувались доступні джерела інформації, які можна поділити на дві групи: зображальні джерела та писемні джерела.

Писемна джерельна база використовувалась у повному її обсязі. Використовувалися періодичні видання, особові джерела та законодавчі матеріали.

Періодичні видання представлені у великій кількості, допомагають нам проаналізувати появу органів друку політичної спрямованості. Еволюція періодичних видань віддзеркалює перебіг революційних подій. Це, наприклад, можна розгледіти на прикладі газети «Державний вісник» [10], [11], попередником якої була газета «Вісти з Української Центральної Ради».

Найбільшим каталогом з цієї теми є «Газети України 1917–1920 років у фондах Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського» [34].

Особові джерела, такі як мемуари, були написані головними учасниками тих подій, які зараз називають Українською революцією 1917-1921 років. Це «Спомини» М. Грушевського [6], «Спогади» П. Скоропадського [54] та «Відродження нації» В. Винниченка [4].

Законодавчі матеріали, наведені в роботі, це Універсали Української Центральної Ради [57-58] та 5 випуск Вісника Державних Законів для всіх земель Української Народної Республіки [5].

Зображальними джерелами є карикатури та фотодокументи. Через складну ситуацію в країні та відсутність вебсайтів у більшості музеїв, неможливо отримати повну колекцію політичних карикатур. Найбільшу збірку представлено в 125 номері журналу «Антиквар» [1], який було створено в партнерстві з Історико-меморіальним музеєм Михайла Грушевського. У примірнику наведено твори художників-карикатуристів і сатиричну публіцистику часописів «Гедзь», «Будяк» та «Реп'ях».

Також представлені фотографії ключових діячів Української революції 1917-1921 років: Михайла Грушевського [18] та Павла Скоропадського [29], двох найвизначніших і водночас протилежних постатей.

Історіографія

У використаній літературі досліджуються життя та політичний шлях видатних діячів Української революції 1917-1921 років. Особлива увага приділяється таким ключовим постатям, як М. Грушевський, П. Скоропадський, В. Винниченко та С. Петлюра. Ґрунтовне документальне дослідження нам подає Д. Дорошенко у своєму двухтомному документально-науковому виданні «Історія України, 1917–1923» [13]. Найуважніше Українську Центральну Раду опрацьовано було у працях Саліковського О., особливо в двох частинах книги «Нова Україна: шлях нашої державності» [52]. Особистості П. Скоропадського присвячено меншу кількість праць

через неоднозначне відношення щодо нього — виділити можна книгу В. Савченко «Павло Скоропадський - останній гетьман України» [51].

Питанню української періодики 1917-1921 років присвятили велику кількість праць такі вчені, як Рудий Г. [44-50], Купрійчук В. [23], Ігнатієнко В. [16]. У праці В. Ігнатієнко «Українська книжка й преса в історичному розвитку» [16] автором розглянуто зростання кількості періодичних видань українською мовою, а також розширення центрів їх видання.

Важливе місце займають праці, присвячені проблемі розвитку музейної комунікації. Сучасні тенденції стимулюють переосмислення музейної діяльності. В статті Ю. Ключко [20] розглянуто вплив демократичних змін на розвиток музеїв. В. Різун [43] у своїй статті визначає типи моделей комунікації. Вітчизняний досвід також розглядають І. Передерій [38], Н. Білан, Р. Маньковська [28], О. Курбан [24]. На окрему увагу заслуговують праці, присвячені феномену музею в умовах глобалізації. Особливо варто відзначити внесок П. Вербицької [3].

Висвітлення даної теми у музейній діяльності.

Головним музеєм України за цією темою є Музей Української революції 1917-1921 років [32], який є відділом Національного музею історії України. Музей містився в будівлі Київського міського будинку вчителя (колишнього Педагогічного музею, в якому розташовувалася Українська Центральна Рада), на другому поверсі. Але з 2019 року історичну будівлю було закрито [33] на реставрацію, а сам музей тимчасово було переведено до головного корпусу Національного музею історії України. Нажаль, наразі складно знайти якісь оновлені відомості про цей музей, оскільки в нього немає веб-сайту, а Facebook більш не оновлюється. Карантин загальмував "будівництво" відновленої експозиції, а війна взагалі припинила цей процес.

Культурному аспекту періоду Української революції 1917-1921 років не приділялося уваги, тому окремої колекції з цієї теми немає. Періодична преса та художньо-публіцистичні видання зберігаються у різних державних установах. На даний момент газети 1917-1921 років випуску у повній своїй

колекції зберігаються в Національній бібліотеці України ім. Вернадського [35]. Нажаль, щодо художньо-публіцистичних видань інформації недостатньо. Відомо, що декілька примірників зберігаються у Історико-меморіальному музеї Михайла Грушевського [18] та у колекції Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого [36]. Востаннє виставка на цю тему проходила в вже згаданому Історико-меморіальному музеї Михайла Грушевського [18].

Особистий внесок автора даного експозиційного проєкту полягає у тому, що досліджена наукова проблема була творчо інтерпретована музейними предметами і інтегрована в експозиційний простір з урахуванням всієї його специфіки.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 2 розділів, 7 додатків, списку використаних джерел та літератури (66 найменувань). Загальний обсяг роботи — 60 сторінок, основний текст — 31 сторінка.

РОЗДІЛ І. РОЗШИРЕНА ТЕМАТИЧНА СТРУКТУРА МУЗЕЙНОЇ ВИСТАВКИ «РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ В ЧАСИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ НА ПРИКЛАДІ ПЕРІОДИЧНОЇ ПРЕСИ ТА ХУДОЖНЬО-ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ВИДАНЬ»

1.1. Ідейний задум

Ідейний задум музейної виставки «Розвиток культури в часи Української революції 1917-1921 років на прикладі періодичної преси та художньо-публіцистичних видань» — за допомогою музейних засобів розкрити культурний аспект періоду Української революції 1917 — 1921 рр., особливо приділивши увагу періодичній пресі та художньо-публіцистичним виданням.

Експозиція даного дипломного проекту є: за профілем — історичною, за типом — класичною, за завданням — навчальною, за метою — основною, за призначенням — для фахівців, за тривалістю роботи — постійною; метод побудови — тематичний, принцип побудови — хронологічний, комплексно-тематичний. Коротка тематична структура має розділи «Загальна культурна політика за часи Української революції 1917-1921 років» та «Тогочасна періодична преса та художньо-публіцистичні видання». Розділи мають теми: перший розділ — «Гривня як пропаганда українського національного державотворення» та «Освітня політика як поширення знань про національну культуру», другий розділ — «Карикатура як засіб антибільшовицької агітації» та «Журналістика як засіб культурної пропаганди».

«Наскрізна проблематика»

1. Загальні риси та специфіка української культурної політики 1917-1921 років
2. Розвиток періодичної преси у 1917-1921 роки
3. Формування політичної карикатури на теренах України
4. Розкриття культурного аспекту Української революції 1917-1921 років музейно-експозиційними засобами

1.2. Архітектурно-художнє рішення музейного проєкту «Розвиток культури в часи Української революції 1917-1921 років на прикладі періодичної преси та художньо-публіцистичних видань» передбачає виставку, що побудована на базі музею.

Виставка буде розміщена у одному залі, квадратному, своїм оформленням нагадуючи кабінет. Екскурсовод одягнений у діловому стилі — костюм сірого кольору. Будівля, в якій розташовується дана виставка, має все необхідне для демонстрації музейних експонатів та їх захисту обладнанням.

Музейне обладнання складають стенди, банери, закритті вітрини. Технічне оснащення, що повинне допомогти перейнятися темою, це відео- та аудіоапаратура.

Колірне оформлення приміщення має на меті викликати певні емоції. Стеля — біла, на підлозі дерев'яний паркет. Стіни сірі, покликані викликати асоціації з напруженим станом країни під час революційного періоду. Сірий колір символізує нестабільність та невизначеність, що панували в той час.

Штучне освітлення в залі витримане в холодних тонах, що підсилює відчуття прохолоди та відчуження. Такий підхід до дизайну підкреслює історичний контекст та дозволяє відвідувачам краще відчувати і зрозуміти переживання тієї епохи.

1.3. Розширена тематична структура

«Розвиток культури в часи Української революції 1917-1921 років на прикладі періодичної преси та художньо-публіцистичних видань»

Розділ I. Загальна культурна політика за часи Української революції 1917-1921 років.

Тема 1. Гривня як пропаганда українського національного державотворення

Експонат: III Універсал УЦР. Папір. 42 x 26 см.

Експонат: Закон «Про грошову одиницю, биття монети та друк кредитових державних білетів». Папір. 19 x 21 см.

Експонат: Купюра 100 гривень. Папір. 13 x 7 см.

Експонат: Купюра 500 гривень. Папір. 13 x 7 см.

Експонат: Фотокартка Георгія Нарбута. 10,5 x 6 см.

Тема 2. Освітня політика як поширення знань про національну культуру

Експонат: Газета «Державний вісник» №1. Папір. 42 x 59 см.

Експонат: Фотокартка Павла Скоропадського. 10,5 x 6 см.

Експонат: Барельєф «Павло Скоропадський Гетьман 1918 р.» Бронза. 58 x 49 см.

Експонат: Печатка Павла Скоропадського. Дерево, метал.

Експонат: Замальовка Павла Скоропадського на коні. Папір. 13 x 18 см.

Експонат: Примірник книжок українською мовою, виданих за часи Української Держави. Папір. 29,7 x 42 см.

Експонат: Відбиток печатки гетьмана Павла Скоропадського на воску.

Експонат: Реконструкція вигляду учня у часи правління Павла Скоропадського. Пластик, тканина.

Експонат: Зображення статистики підйому кількості освічених українців у часи Гетьманату. Папір. 20 x 20 см.

Розділ II. Тогочасна періодична преса та художньо-публіцистичні видання.

Тема 3. Карикатура як засіб антибільшовицької агітації

Експонат: Журнал «Гедзь». Папір. 13 x 18 см.

Експонат: Журнал «Будяк». Випуск 8. Папір. 13 x 18 см.

Експонат: Журнал «Будяк». Випуск 9. Папір. 13 x 18 см.

Експонат: Журнал «Гедзь». Випуск 4. Карикатура "Перед III Універсалом". Папір. 21 x 29 см.

Експонат: Фотокартка Михайла Грушевського. 10,5 x 6см.

Експонат: Фотокартка з автографом Михайла Грушевського. Папір. 21 x 14,8 см

Експонат: 4 печатки державних установ періоду УНР. Дерево. 4,5 см.

Експонат: Конституція Української Народної Республіки. Папір. 29,7 x 42 см.

Експонат: Манекен у одязі солдата УЦР. Пластик, тканина.

Експонат: Карикатура з журналу «Гедзь». Папір. 19 x 21 см.

Експонат: Літопис Української революції. Том 2. Папір. 29,7 x 42 см.

Експонат: Карикатура з журналу «Будяк». Папір. 19 x 21 см.

Тема 4. Журналістика як засіб культурної пропаганди

Експонат: Газета «Вісті краювої преси». Папір. 42 x 59 см.

Експонат: Газета «Державний Вісник». Папір. 42 x 59 см.

Експонат: Газета «Вісник Ради Народних Міністрів». Папір. 42 x 59 см.

Експонат: Газета «Український козак». Папір. 42 x 59 см.

Експонат: Газета «Трибуна» від 26 грудня 1918 р. Папір. 42 x 59 см.

Експонат: Газета «Слово» від 31 грудня 1918 р. Папір. 42 x 59 см.

Експонат: Схема росту кількості виданих газет у період Української Держави. Папір. 84 x 118 см.

Експонат: Схема росту кількості виданих газет у період Директорії. Папір. 84 x 118 см.

Експонат: Карта географічного розташування газетних друкарень у часи Української Держави. Папір. 160 x 110 см.

Експонат: Карта географічного розташування газетних друкарень у часи Директорії. Папір. 160 x 110 см.

РОЗДІЛ II. ЕКСКУРСІЙНА РОЗРОБКА «ХУДОЖНІ АГІТАЦІЙНІ ЗАСОБИ НА ПРИКЛАДІ ШАРЖІВ ТА КАРИКАТУР» НА БАЗІ ВИСТАВКИ «РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ В ЧАСИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ НА ПРИКЛАДІ ПЕРІОДИЧНОЇ ПРЕСИ ТА ХУДОЖНЬО ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ВИДАНЬ»

Нижче наведено текст методичної екскурсії, яку було обрано шляхом проведення дискусії у фокус-групі (Див. Додаток 3). Попередньо була відібрана зацікавлена у темі фокус група, якій було наведено перелік доступних екскурсій. Наведену екскурсію було обрано більшою кількістю осіб.

Методична екскурсія

«Художні агітаційні засоби на прикладі шаржів та карикатур»

Тема 1. Зародження вільної преси в вільній країні: історія появи карикатур та шаржів як важливих візуальних пам'яток.

Тема 2. Сміх як зброя на прикладі конкретних журналів та карикатур.

За місцем проведення: внутрішньомузейна;

За типом: тематична;

За цільовим призначенням: загальноосвітня;

За жанром: екскурсія-лекція.

Мета: створити методичну розробку екскурсії «Художні агітаційні засоби на прикладі шаржів та карикатур» на базі виставки: ««Розвиток культури в часи Української революції 1917-1921 років»».

Технічне обладнання: вітрини, банери.

№	Розділ Тема	Місце розташува ння музейного комплексу в експозиції	Перелік експонатів	Текст (у тезовій формі)	Джерел а та літерат ура	Методичн і рекоменда ції (Включит и, Вказати, Звернути увагу)
Доброго дня, шановні відвідувачі, мене звать Куксова Анастасія Геннадіївна і сьогодні я буду вашим екскурсоводом. Зараз ви познайомитесь з методичною екскурсією «Художні агітаційні засоби на прикладі шаржів та карикатур», тож запрошую до виставкової зали.						
1	Тема 1. Зародже ння вільної преси в вільній країні: історія появи карикату р та шаржів як важливи х візуальн их пам'яток	1-2. Демонстра ція на попереднь ому склі вітрини. 3-4. Демонстра ція на Вітрині 1. 5. Демонстра ція банеру над вітринами.	1. Текст (який подано у наступном у стовпчику) . Прозора плівка, друк. 20x30 см.	Поява в Україні органів друку з широким діапазоном політичної спрямованості стала характерною прикметою революційної. Саме завдяки пресі ми маємо повні відомості про цей складний період. Джерельну базу подій Української революції 1917-1921 можна поділити на візуальні джерела (фотографії, шаржі, карикатури) та письмові		Зачитати текст з плівки 1 та 2. Акцентува ти увагу на фотокартк и 3 та 4 з Вітрини 1. Перевести увагу на банер зверху.

			<p>(періодичні видання, особові та законодавчі джерела)</p> <p>2. Текст (який подано у наступном у стовпчику) . Прозора плівка, друк. 20x30 см.</p> <p>3. Фотокартка М. Грушевського. Фотограф невідомий. Фотографія, 10,5x6,0 см.</p> <p>4. Фотокартка з автографом Михайла Грушевського. Фотографія, 21x14,8 см.</p>	<p>4 (17) березня 1917 р. — утворення Української Центральної Ради.</p> <p>У 1917 році до влади приходить Українська Центральна Рада на чолі з Михайлом Грушевським. Виникає потреба в популяризації ідей Української революції. Саме утворення Української Центральної Ради дало поштовх для розвитку нового періоду української преси. Уже з перших днів свого існування УЦР приділяла увагу</p>	<p>3. [18]</p> <p>4. [12]</p>	
--	--	--	--	--	-------------------------------	--

				<p>створенню нових видавництв та друкарень, відродженню старих.</p> <p>Карикатура та політика починають поєднуватись ще у XVIII столітті. Спочатку її мішенню була корупція. Бурхливий розвиток починається в другій половині XVIII століття та загострюється в період Великої Французької революції. Карикатури часто були написані в гротескній, іноді грубій манері. Типова жертва такої критики — правляча верхівка країни. Головною жертвою тогочасної карикатури</p>		
--	--	--	--	--	--	--

			<p>5. Банер (текст якого подано у наступном у стовпчику) . Друк.</p>	<p>був король Георг III. Пропаганда може використовувати політичну карикатуру для підсилення своїх поглядів та збільшення свого впливу на суспільство. Основний метод використання політичної карикатури в пропаганді полягає у створенні яскравих карикатур, які демонструють ідеологічні погляди або партії противника в негативному світлі, або висміюють їх. На початку XX століття жанр карикатури в Україні набуває широкого розвитку. За часів Центральної Ради у відповідь на</p>	
--	--	--	--	---	--

			<p>не дуже вдалі політичні рішення політичну карикатуру починає використовувати опозиція. Починається публікація сатирично-гумористично ілюстрованих журналів, наповнених карикатурами, які осміювали кожен крок тогочасної влади. Вони мали помітний вплив на українського читача, який почав формувати свою думку.</p> <p>За доби УЦР започаткували видання журнали «Будяк» (1917), «Гедзь» (1917–18), «Реп'ях» (1918), в яких публікували карикатури й шаржі. Роки існування</p>		
--	--	--	---	--	--

				журналу "Будяк" — 1921–1923. Роки існування часопису "Гедзь" — 1917-1918.»		
3	Тема 2. Сміх як зброя на прикладі конкретних журналів та карикатур	1-3. Демонстрація на Банері 2. 4-5. Демонстрація на Вітрині 2.	1. Примірник журналу «Гедзь». Папір, друк. 13x18 см. 1917 рік. 2. Примірник журналу «Будяк», 8 випуск. Папір, друк. 13x18 см. 1917 рік. 3. Примірник журналу «Гедзь», 4 випуск. Папір, друк. 13x18 см. 1917 рік.	Як вже згадувалось, особливий вклад внесли журнал «Будяк» та часопис «Гедзь», які представлені на нашій вітрині. На цій вітрині ми можемо побачити примірник 4 випуску журналу «Гедзь», датований 1917 роком. Ця карикатура називається «Перед III Універсалом»,	1. [36] 2. [62] 3. [36]	Демонстрація примірників журналів на Банері 2. Демонстрація карикатур на Вітрині 2.

				<p>авторства П. Коцького. Є частиною циклу «Про "старі" часи на Україні. Ілюстрована історія України не Грушевського і не Аркаса». Художник пародує знамениту картину художника І. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану», використовуючи замість запоріжців тогочасну політичну еліту. У центрі карикатури сидить О. Лотоцький – генеральний писар Генерального Секретаріату України, який наче пише III Універсал. Над ним</p>	
--	--	--	--	--	--

				<p> постать В. Винниченка, а ліворуч – С. Петлюра. Двоє останніх через кілька років будуть керувати Директорією. Поруч за столом – М. Стасюк. Між ними М. Порш, а за ним – І. Луценко. За Луценко М. Шраг. Якщо брати стоячі фігури, то зліва направо зображено М. Левитського, М. Ковалевськог о, С. Веселовськог о, М. Шаповала. Замикає стрій голова Української Центральної Ради М. Грушевський. Імена ще двох осіб не встановлені. До речі, </p>	
--	--	--	--	---	--

			<p>примірник III Універсалу також представлено в колекції нашого музею.</p> <p>Наступна карикатура не має конкретної назви, але вона є частиною все того ж циклу. Її автором є І. Буруля, вона датована 1917 роком.</p> <p>Рух Українства набував все більш радикального характеру, а почуття державності й потреба в самовизначен ні підштовхувал и Центральну Раду до більш рішучих кроків. З метою забезпечення незалежності України та уникнення вирішення її</p>	4. [63]	
--	--	--	---	---------	--

				<p>долі на Всеросійських установчих зборах, 23 (10) жовтня 1917 року Рада на своєму засіданні поставила питання про вибори до Українських установчих зборів. Було створено комісію, що мала розробити відповідний законопроект.</p> <p>Це крок викликав обурення Тимчасового уряду. До Петрограду було викликано представників Генерального секретаріату на чолі з Володимиром Винниченком. Коли делегація виїхала з Києва, більшовики вже обстрілювали Зимовий палац.</p>	
--	--	--	--	--	--

			<p>Тимчасовий уряд перестав становити будь-яку загрозу українській державності. «Вчорашнім днем» назвав цю поїздку «Гедзь» — часопис кілька місяців попереджав українських політиків про небезпечність співпраці з російським урядом.</p> <p>В нашій колекції також представлено карикатуру з журналу «Будяк», 2 випуск. Назва в неї урочиста, як і зображена подія — «Проголошення Української Народньої Республіки». Автором виступив карикатурист</p>		
		<p>5. Карикатур а з журналу «Будяк», 2 випуск. Папір, друк. 19x21 см.</p>			

				<p>Охрим Судомора, відомий під псевдонімом «Дід Охр». 20 (7) листопада М. Грушевський відкрив засідання Малої Ради. Темою цього засідання стало проголошення Української Народної Республіки. 3 47 присутніх членів «за» проголосували 42 людини, 5 утрималося, жоден не проголосував «проти».</p> <p>Урочисте проголошення III Універсалу відбулося 22 (9) листопада у столиці УНР, Києві, на Софійському майдан.</p> <p>Карикатура зображає три дуже</p>		
--	--	--	--	--	--	--

				<p>впізнаванні фігури, яких вважають головними творцями Української революції 1917-1921 рр. — Михайла Грушевського, Володимира Винниченка та Симона Петлюру. Увесь Київ зібрався, щоб побачити політиків на власні очі — деякі сидять навіть на деревах.</p> <p>Сатиричні журнали існували недовго, головним чином через безкомпромісність редакційної політики та надзвичайну гостроту публікацій, які нерідко отримували негативну</p>	5. [62]	
--	--	--	--	--	---------	--

				<p>реакцію. Проте, попри свою коротку історію, вони суттєво вплинули на формування українського читача, сприяючи підвищенню суспільної свідомості. «Гедзь», нажаль, перестав видаватися ще у 1918 році, «Будяк» проіснував до 1923 року, «Реп'ях» проіснував довше за рахунок евакуації до Праги.</p>		
--	--	--	--	---	--	--

Таким чином ми дізналися про агітацію за рахунок таких «простих» форм мистецтва, як карикатура та шарж. Міркувати про синтез галузей політики, журналістики та мистецтва можна дуже довго. На цьому екскурсія завершується, настала черга ваших запитань. Якщо питань немає, на все добре, до нових зустрічей!

Усього екскурсія триває 40 хвилин, а її аудиторією є студенти різних галузей та групи поодиноких відвідувачів.

ВИСНОВОКИ

У ході здійснення дослідження було сформульовано ідею музейного проєкту — за допомогою музейних засобів розкрити культурний аспект періоду Української революції 1917 — 1921 рр., особливо приділивши увагу періодичній пресі та художньо-публіцистичним виданням.

Експозиція даного дипломного проєкту є: за профілем — історичною, за типом — класичною, за завданням — навчальною, за метою — основною, за призначенням — для фахівців, за тривалістю роботи — постійною; метод побудови — тематичний, принцип побудови — хронологічний, комплексно-тематичний. Коротка тематична структура має розділи «Загальна культурна політика за часи Української революції 1917-1921 років» та «Тогочасна періодична преса та художньо-публіцистичні видання». Розділи мають теми: перший розділ — «Гривня як пропаганда українського національного державотворення» та «Освітня політика як поширення знань про національну культуру», другий розділ — «Карикатура як засіб антибільшовицької агітації» та «Журналістика як засіб культурної пропаганди».

Було визначено наскрізну проблематику даного дослідження, яка опирається на тему розвитку культури під час Української революції 1917-1921 років, зупиняючись на прикладі періодичній пресі та політичної карикатури.

Розроблене архітектурно-художнє рішення музейного проєкту: він розташований на особливій музейній території, сконструйований саме для нього. Музей ізольований, з цегли, але оснащений системою кондиціонування. Також в будівлю проведено електричне освітлення та протипожежний водогін. Уся територія відповідає правилам пожежної безпеки та має телефонний зв'язок. Зал експозиції є квадратним, своїм оформленням нагадує кабінет. Стіни холодного сірого кольору. Штучне освітлення в залі також у холодних тонах. Музейне обладнання складають стенди, банери, закриті вітрини. Технічне оснащення, що повинне допомогти перейнятися темою, це відео- та аудіоапаратура.

Було підготовлено методичну екскурсію «Художні агітаційні засоби на прикладі шаржів та карикатур», яка складається з двох тем та є внутрішньою, тематичною, загальноосвітньою екскурсією-лекцією. Екскурсія займає 40 хвилин та її аудиторію становлять як студенти різних галузей, так й групи поодиноких відвідувачів.

Результати даного музейного проєкту можуть бути задіяні у при розбудові виставок та постійних експозицій, які присвячені науковій тематиці, дослідженій у проєкті. Також вони можуть бути використані для розробки та проведення різноманітних музейних заходів, таких як екскурсії та конференції, що присвячені розвитку культури під час Української революції 1917-1921 років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Антиквар. Українська сатирична періодика 1917–1921 років. Київ. 2022. Вип. 125.
2. Бойко О. Д. Влада і місто: нариси життя Києва за Директорії УНР (грудень 1918 — січень 1919 рр.). Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 років. 2013. Вип. 9. С. 181-202.
3. Вербицька П. В. Музейна комунікація в умовах викликів глобалізації. Львів. 2016. С. 21-24.
4. Винниченко В. Відродження нації. Відень. 1920. 348 с.
5. Вісник Державних Законів для всіх земель Української Народної Республіки 5. Рік 1919. Київ–Вінниця. 1919.
6. Грушевський М. Спомини (5). Київ. 1989. Вип. 8. С. 102 - 154.
7. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. — К., 1991. — С. 12
8. Денисюк Ж. З. Музейна комунікація в умовах цифровізації. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. Вип. 3. С. 64-70.
9. Державна архівна служба України. URL: <https://archives.gov.ua/ua/> (дата звернення: 10.2.2024).
10. Державний вісник. 1918. 2 листопада.
11. Державний вісник. 1918. 16 червня.
12. Державний меморіальний музей М. Грушевського у Львові. URL: <http://dmh.lviv.ua/> (дата звернення: 15.2.2024).
13. Дорошенко Д. І. Історія України 1917–1923 рр. Т. 2. Київ. 2002. 351 с.
14. Дояр Л. В. Друковані видання України 1919 року: агітаційно-пропагандистський сегмент. Вісник книжкової палати. Київ. 2023. Вип. 7.
15. Електронна база даних Книжкові пам'ятки України. URL: <https://kr.nlu.org.ua/item/1875> (дата звернення: 12. 2. 2024).

16. Ігнатієнко В. А. Українська книжка й преса в історичному розвитку. Київ. 1923. 76 с.
17. Інститут історії України НАН України. URL: <http://history.org.ua/uk> (дата звернення: 10.2.2024).
18. Історико-меморіальний музей Михайла Грушевського. URL: <http://immh.kiev.ua/> (дата звернення: 20.2.2024).
19. Карпов В. В., Куцаєва Т. О. Українська історіографія соціології музею. Київ. 2016. С. 25-32.
20. Ключко Ю. М. Креативність як складова розвитку музейної комунікації. Київ. 2018. С. 276-284.
21. Косинська Ю. В. Українську бібліотеку в Парижі створили по смерті Симона Петлюри. «Газета по-українськи». Київ. 2008. Вип. 530.
22. Красняк О. П., Амонс С.Е. Соціальні комунікації: особливості їх запровадження в період війни. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-35>
23. Купрійчук В. М. Українська преса 1917-1920 років як джерело вивчення державотворчих процесів гуманітарного розвитку в добу національної революції. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2012. Вип. 1. С. 258-265.
24. Курбан О. В. Сучасна комунікація в системі сучасного наукового знання. Інформаційне суспільство. 2009. Вип. 10.
25. Курдина Ю. М. Музейний сувенір як поліаспектне явище. Львів. 2020. Вип. 7. С. 34 – 39.
26. Куцаєва Т. О. Історіографія музейної соціології та андрагогіки. Київ. 2016. С. 140-152.
27. Куценко С. Ю. Комунікація в музейних установах засобами веб-ресурсів. Гуржіївські історичні читання. 2014-2015. Вип. 8-9. С. 64-67.
28. Маньковська Р. В. Музеї України в інформаційному просторі: досвід та перспективи. Київ. 2000. Вип. 11. С. 214-221

29. Музей Гетьманства. URL: <https://www.getman-museum.kiev.ua/> (дата звернення: 8.11.2024).
30. Музей грошей Національного банку України. URL: <https://museum.bank.gov.ua/museum/> (дата звернення: 28.2.2024).
31. Музей історії України. URL: <https://nmiu.org/> (дата звернення: 08.02.2024).
32. Музей Української революції 1917—1921 років. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100063595951225> (дата звернення: 08.02.2024).
33. Музей Української революції 1917-1921 рр. закрито. URL: <http://surl.li/gsnvf> (дата звернення: 08.02.2024).
34. Науковий каталог «Газети України 1917–1920 років у фондах Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського».
35. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/> (дата звернення: 12.02.2024).
36. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL: <https://nlu.org.ua/> (дата звернення: 10.02.2024).
37. Неформальна освіта в музеї: практичні поради з досвіду застосування. Херсон. 2013. 79 с.
38. Передерій І.Г., Білан Н.В. Сучасна музейна комунікація в Україні та світі: стан і перспективи розвитку. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2018. Вип. 2. С. 72-79.
39. Преса України: Газети 1917-1920 рр. Бібліографічний покажчик. С. 19.
40. Прокопович Л. В. Театральність сучасних музейних комунікацій: соціально-філософський аспект. Одеса. 2019. С. 25-30.
41. Пугач Л. Ю. Соціально-комунікаційні складові комунікативної моделі. Молодий вчений. 2019. Вип. 1. С. 150-156.
42. Пушкаренко Т. Текст і автор (Записки кирпатого Мефістофеля та Щоденник В. Винниченка). 2000. Вип. 9. С. 26-31.

43. Різун В. В. Соціально комунікаційний підхід у науці та галузі соціальної інженерії. URL: <http://www.journlib.univ.kiev.ua>
44. Рудий Г. Я. Київська періодична преса 1917–1918 рр. як джерело з історії Української Центральної Ради. Україна ХХ століття. Культура. Ідеологія. Політика: Збірник статей. Київ. 2014. Вип. 19. С. 272–284.
45. Рудий Г. Я. Київські газети 1918—1919 рр. — джерело вивчення діяльності Директорії УНР в релігійній та культурній сферах. Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства. 2014. Вип. 4.2. С. 153-166.
46. Рудий Г. Я. Київські періодичні видання за доби Гетьманату Павла Скоропадського (джерелознавчий аспект). Рукописна та книжкова спадщина України. 2013. Вип. 17. С. 390-414.
47. Рудий Г. Я. Періодична преса Києва 1917–1920-х рр. як важливе нарративне джерело вивчення революційних процесів в Україні. Київ. 2012. Вип. 4. С. 18–26.
48. Рудий Г. Я. Преса України: Газети 1917–1920 рр. Бібліографічний покажчик. Інститут історії України НАН України. Київ. 1997. С. 97.
49. Рудий Г. Я. Преса Української Держави, 1918: Питання освіти, науки, культури. Київ. 1996. 178 с.
50. Рудий Г. Я. Українська преса 1917–1920 рр. як об'єкт дослідження української культури. Київ. 2005. 501 с.
51. Савченко В. Павло Скоропадський - останній гетьман України. Харків. 2008. 378 с.
52. Саліковський О. Нова Україна: шлях нашої державності. Київ. 1919. 100 с.
53. Семенова А. В. Музей як соціокультурна складова суспільства. 2011.
54. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 - грудень 1918. Київ, Філадельфія. 1995. 492 с.
55. Снагощенко В. Еволюція концептуальних моделей сучасного музею. 2013. Вип. 4. С. 306-315.

56. Удовиченко І. В. Принципи музейної педагогіки в період переосмислення ролі музею в суспільстві. Київ. 2019. С. 99-102.
57. І Універсал. URL: <https://tsdavo.gov.ua/gmedia/13-1115-1-4-7-jpg/> (дата звернення 11.06.2024).
58. ІІІ Універсал. URL: <https://tsdavo.gov.ua/gmedia/16-1115-1-5-9-jpg/> (дата звернення 11.06.2024).
59. Фігурний Ю. С. Державотворча та етнонацієтворча діяльність українського гетьмана Павла Скоропадського в українознавчому вимірі. Київ. 2008. 128 с.
60. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. URL: <https://tsdavo.gov.ua/> (дата звернення 10.2.2024).
61. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 3006. О. 1. № 1.
62. Центральний державний архів зарубіжної україніки. Ф. 15. О. 1. № 13.
63. Центральний державний архів зарубіжної україніки. Ф. 15. О. 1. № 92.
64. Чепак В.В., Бондаренко Г.В., Легасова Л.В. Соціологія музею: презентація на тлі простору і часу. Київ. 2018. 168 с.
65. Щербак Д. Становлення і розвиток музейної педагогіки в Україні. Ніжин. 2009. С. 216-226.
66. Яковець І.О. Комунікаційний простір сучасного музею як одна з основних категорій теорії музейної комунікації. Черкаси. 2014. С. 129-133.

СПИСОК ОБОВ'ЯЗКОВИХ ДОДАТКІВ

Додаток 1. Історична довідка.....	40
Додаток 2. Соціологічне дослідження.....	49
Додаток 3. Сценарій по презентації екскурсій фокус-групі.....	52
Додаток 4. Топографія виставки.....	58
Додаток 5. Афіша екскурсії «Художні агітаційні засоби на прикладі шаржів та карикатур».....	59
Додаток 6. Афіша музейного свята «Калейдоскоп минулого».....	60
Додаток 7. Приклад музейної продукції.....	61

ДОДАТКИ

Додаток 1

Історична довідка

Насамперед, треба зазначити, що писемні джерельну базу подій Української революції 1917-1921 років можна класифікувати таким чином:

- Періодичні видання
- Особові (мемуари, щоденники, листи, життєписи, подорожні нотатки)
- Законодавчі матеріали

Характерною прикметою революційної доби стала поява в Україні органів друку з широким діапазоном політичної спрямованості. Саме періодична преса стала віддзеркаленням складного перебігу подій революції у всій її багатомірності. Робота щодо їх виявлення має гарні перспективи, оскільки добірки періодичної преси зосереджені також в архівних та музейних установах. У бібліографічному відношенні найкраще описані радянські газети.

У 1917 році виникає потреба в популяризації ідей Української революції. Утворення Української Центральної Ради дало поштовх для розвитку нового періоду існування української преси. Уже з перших днів свого існування УЦР приділяла увагу створенню нових видавництв та друкарень, а також відродженню старих. Кількість періодичних видань українською мовою одразу почала стабільно зростати. З 6 друкованих органів, що видавалися до 1917 року, українська періодика зросла до 106 періодичних видань, а у 1918 р. їх налічувалось вже 252 [16].

В період 1917-1922 рр. преса так густо вкрила Україну, що газети видавалися не тільки по великих містах, як от Київ, Харків, Полтава, а й по таких містах і містечках, як Тараща, Умань, Ніжин, Лубні [16].

Основними видами особових джерел є: мемуари, щоденники, листи, життєписи, подорожні нотатки тощо. Ці джерела залишила переважна більшість провідних діячів Української революції. До цього їх спонукала

потреба осмислити причини невдач державотворчих проєктів, пояснити свої позиції, дати оцінку іншим політичним силам і постатям. Мемуари виконують роль фіксації та збереження історичної та національної пам'яті для наступних поколінь.

Вони мають також головну цінність — в особових джерелах закладена соціально-психологічна основа, відсутня у об'єктивних джерелах. Саме завдяки їм ми можемо подивитися на ті чи інші події з точки зору автора. Також, матеріали цього походження нерідко містять відомості, які не наявні в інших. Це дає змогу докладніше відтворити окремі деталі.

Спогади активних учасників революційних подій важливі для глибокого розуміння політичної обстановки. Притримуючись різних політичних переконань, автори спогадів по-різному відображають події, акцентуючи різні аспекти цих подій. Це допомагає створити більш комплексний портрет кожного епізоду цього періоду.

Офіційні документи, укази та постанови Центральної Ради почалися друкуватися у «Вісті з Української Центральної Ради». Видавала і друкувала президія УЦР. Усього було видано 24 номери з березня по грудень 1917 р. У листопаді 1917 «Вісті» замінив «Вісник Центрального Секретаріату України». Вийшло всього 8 номерів у Києві. Цей друкований орган неодноразово змінював назву, спочатку на «Вісник Генерального секретаріату УНР», пізніше — «Вісник Ради Народних Міністрів». За доби Гетьманату перетворився на «Державний Вісник». Газета друкувала офіційну інформацію, закони та інші офіційні документи, що виходили з центральних і місцевих державних інститутів законодавчої і виконавчої влади.

До законодавчих відносяться універсали, документи, закони. Життєдіяльність державних утворень відображена у законодавчих та розпорядчих документах їх вищих органів. Найважливіші з них видавалися окремими випусками. Наприклад, це такі закони Центральної Ради: про громадянство УНР, про національно-персональну автономію. Ця практика зберігалась роками: і в Українській Державі, і під час Директорії [5]. Але в

той же період робилися перші спроби комплексного видання державних актових документів. Наприклад, у 1919 р. український діяч О. Саліковський впорядкував збірник «Нова Україна: шлях нашої державності» [52], до якого увійшли універсали Центральної Ради, Конституція УНР, Грамота гетьмана П. Скоропадського тощо.

З візуальних пам'яток революції слід згадати агітаційні плакати та карикатури. Карикатура та політика починають поєднуватись ще на початку XVIII століття. Спочатку її мішенню була корупція. Але бурхливий розвиток починається в другій половині XVIII століття — особливо в період Великої Французької революції. Карикатури часто були написані в гротескній і іноді навіть грубій манері, а об'єктом критики стала правляча верхівка країни, включаючи короля Георга III.

Пропаганда може використовувати політичну карикатуру для підсилення своїх поглядів та збільшення свого впливу на суспільство.

Основний метод використання політичної карикатури в пропаганді полягає у створенні яскравих карикатур, які демонструють ідеологічні погляди або партії противника в негативному світлі, або висміюють їх.

На початку XX століття жанр карикатури набуває широкого розвитку. За доби УНР започаткували видання журнали «Будяк» (1917), «Гедзь» (1917–18), «Реп'ях» (1918), в яких публікували карикатури й шаржі.

Шаржі перегукувалися з гострими карикатурами, адже українці ставили надвимоги до тогочасного лідера М. Грушевського. Майже в кожному числі новозаснованих «Будяків» і «Гедзів» з'являвся образ політика і будівничого української державності [1]. Одним з найпопулярніших тогочасних зображень є малюнок М. Грушевського на мамонті.

Від самого початку виходу сатиричні журнали не лише уважно стежили за подіями та висвітлювали на своїх сторінках не лише іронічні ситуації, а й цілком важливі для нашого народу. Наприклад, урочисте проголошення III Універсалу, яке відбулося 22 (9) листопада на Софійському майдані столиці. Саме там пролунали довгоочікувані слова: «Однині Україна

стає Українською Народною Республікою» [58]. На цей раз вже журнал «Бурдяк» опублікував працю Охрима Судомори, яка мала назву «Проголошення Української Народньої Республіки».

Так як кожна політична сила прагнула залучити на свій бік якомога більше прихильників, одним з найголовніших способів цього була агітація. Досліджень саме української агітації цього періоду дуже мало, і вони торкаються цієї проблеми лише частково.

Отже, можна прийти до висновку, що матеріальні залишки часів Української революції 1917-1921 можна поділити на художні (плакати, шаржі, карикатури) та письмові (періодичні, особові, офіційні).

На сторінках газет цього періоду активно відбився процес відродження історичної пам'яті українського народу, прагнення до самостійного життя. У них же друкувались офіційні документи. Мемуари дають нам можливість дослідити суб'єктивні ланки.

Лютнева революція стала поштовхом для піднесення національно-визвольного руху українського народу. В умовах невизначеності майбутнього політичного життя професор історії Михайло Грушевський побачив шанс. Він прибув з Москви до Києва, де очолив Українську Центральну Раду — представницький орган, який тільки-но утворили у березні 1917 року представники найбільших українських політичних сил та організацій, як ліберального, так і соціалістичного спрямування. Маючи підтримку і зростаючий авторитет із боку широких мас українського суспільства Центральна Рада вирішила приступити до безпосередніх переговорів із Тимчасовим урядом щодо надання політичної автономії України. З цією метою вона відрядила до Петрограда в кінці травня 1917 року повноважну делегацію у складі 10 осіб на чолі з В. Винниченком. Але місяць до Петрограда не дала бажаних результатів. Тимчасовий Уряд Росії не поспішав задовольнити вимогу Центральної Ради щодо надання національно-територіальної автономії України, а 2 червня 1917 року офіційно дав негативну відповідь.

Враховуючи нову хвилю революційного піднесення народних мас і прагнучі скористатися цим піднесенням, УЦР 10 червня 1917 року звернулась до українського народу з I Універсалом [57]. Він був виголошений В. Винниченком на Другому всеукраїнському військовому з'їзді, в роботі якого брали участь 2300 делегатів, які репрезентували 1796 тисяч українських воїнів. Універсал проголошував суверенність українського народу: однині ми самі творимо наше життя. Універсал закликав кожне село, кожна волость, кожна повітову чи земську управу, яка стоїть за інтереси українського народу, до зміцнення організаційних зв'язків з Центральною Радою [57]. Враховуючи багатонаціональний склад населення України, Універсал закликав його до згоди і порозуміння, до нового спільного демократичного життя.

Прийняття I Універсалу та реалізація його положень змусили Тимчасовий уряд вислати до Києва свою делегацію. З українського боку участь в переговорах брали: М. Грушевський, В. Винниченко, С. Петлюра. Після довгих переговорів 30 червня 1917 року сторони досягли компромісу, суть якого зводилася до того, що Тимчасовий уряд погодився, що Центральна Рада має виробити статут автономії України, який набере законної сили після його затвердження Всеросійськими установчими зборами. З свого боку Центральна Рада змушена була поступитися своїми попередніми позиціями, а також погоджувалась з тим, що Генеральний секретаріат УЦР перетвориться на найвищий крайовий орган управління як орган Тимчасового уряду. Вироблено текст нового Універсалу, який мали оголосити одночасно з Декларацією Тимчасового уряду в один день. У липні 1917 року на урочистому засіданні Центральної Ради, Володимир Винниченко проголосив II Універсал.

Але ситуація різко змінилася 25 жовтня 1917 року, коли у Петрограді перемогло збройне повстання. Тимчасовий уряд перестав існувати. До влади прийшли більшовики. На території України спалахнула і поширювалась громадянська війна, безвладдя, безлад. У цей непростий час для народу

Центральна Рада 7 листопада 1917 року проголошує III Універсал. Україна проголошувалась Українською Народною Республікою. Це знаменувало відродження української державності. Тепер Україна мала самостійну верховну владу — Українську Центральну Раду як вищий законодавчий орган, і Генеральний секретаріат як повноправний український уряд [58]. III Універсал також окреслював територію УНР: до неї зараховували землі, заселені переважно українцями: Київська, Подільська, Волинська, Чернігівська, Полтавська, Харківська, Катеринославська, Херсонська та Таврійська губернії [58]. У складних умовах, 22 січня 1918 року Центральна Рада видає IV Універсал, у якому «УНР проголошується незалежною, вільною суверенною державою українського народу». Лідер української революції М. Грушевський обґрунтував перехід від автономії до повного суверенітету такими причинами — «дати нашому уряду змогу довести справу миру до кінця і захистити від усяких замахів на нашу країну». Однак через наступ більшовиків на Київ представники Центральної Ради вимушені були покинути місто.

Щоденник В. Винниченка [4] — невід’ємна складова джерельної бази, без якої складно було би поринути у внутрішнє життя діячів революції. У мемуарному творі В. Винниченка саме він стоїть у центрі подій. У щоденнику занотовано його почуття, переживання, успіхи. Також той факт, що події охоплюють широкий проміжок часу, допомагає простежити бачення історії на різних етапах. Щоденник — «це записки не тільки одного з найвидатніших майстрів української прози першої половини двадцятого сторіччя, не тільки основоположника української модерної драми, видатного публіциста й мемуариста, але й одного з найвидатніших політичних діячів українського національно-державного відродження й першого голови революційного уряду України».

Хоча і більша частина приділена нотаткам з щоденного життя, політико-філософських матеріалів також достатньо. У щоденниках автор

обмірковує власні позиції, вибудовує їх як основу для сприйняття дійсності, намагається організувати «конкордистську» пропаганду тощо.

Простежується ставлення починаючи від УЦР і до виїзду з території країни. У записі від 23 січня 1918 року, а це за тиждень до втрати влади, він пише: «Мій стан нагадує мені стан людини, якій одрізано руки або ноги. Рук уже немає, висять замість них порожні рукави, але почування ще залишилося. Як сіла муха на ніс, хочеться зігнати її рукою. Так само я з Центральною Радою, Секретаріатом». Запис за 26 січня: «І знову виникає питання: невже ми, самі того не знаючи, не відчуваючи, виступаємо як контрреволюціонери?». Він сумнівався: чи виступ проти радянської Росії не буде контрреволюцією. Про своє відлучення від посади голови Директорії Володимир Винниченко пише у щоденнику: «Одною з перших вимог є мій вихід з уряду. Отже, моя урядова діяльність, слава Богу, кінчається. Правда, мене, як собаку, виганяють».

У 1918 р. над спогадами почав працювати Михайло Грушевський, але за його життя вони світу не побачили. Вони були опубліковані аж у 1988–1992 рр. у журналі «Київ» істориком Сергієм Білоконем. Він же й назвав їх «Споминами» [6].

Саме у «Споминах» знайшла відображення діяльність Центральної Ради. Вони важливі для розуміння концептуальних засад Української революції, відстоювання автономістсько-федералістських принципів у боротьбі з Тимчасовим урядом, причин та обставин проголошення державної самостійності. В них є розповідь від самих перших маніфестацій [6].

Досі найбільш представницькою публікацією документів періоду гетьманату Павла Скоропадського залишається збірник «Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 року». Вперше оприлюднені протоколи і стенограми пленарних засідань, текст прелімінарної міждержавної угоди, ноти, декларації, заяви, доповідні записки, проекти підготовлених документів тощо.

«Спогади» гетьмана України П. Скоропадського написані упродовж першої половини 1919 р. [54]. Вони передають особистісне сприйняття побудови Української Держави на консервативно-ліберальних засадах, а також висвітлюють епоху і діяльність автора з відмінної порівняно з іншими зразками української мемуарної літератури політичної перспективи — з позицій поміркованого консерватизму, культурного і політичного елітаризму та аристократизму. Спогади П. Скоропадського – не тільки важливе джерело фактологічної інформації, але й відображення його світоглядних, політичних та ментальних засад.

Скоропадському вдалося налагодити роботу державного апарату. Чиновники, банківська та фінансова системи запрацювали як годинник. В освітній та культурній сфері, гетьман розпочав українізацію шкільної системи та вищої освіти. Відкриття українських університетів, гімназій, шкіл, бібліотек, театрів, академії наук було уможливлено вже зробленим у цій царині Центральною Радою, подвижницькою працею команди українських патріотів у міністерстві освіти, прихильним ставленням до цієї сфери самого П. Скоропадського. Українська мова стала державною.

Українська гетьманська держава 1918 р. досить широко репрезентована таким важливим видом історичного джерела, як періодична преса [35]. Газети Києва є багатим джерелом для вивчення політичного, соціально-економічного, культурно-національного і повсякденного життя Української держави. Для київських газет того періоду характерна різноманітність форм викладу матеріалу відповідно до завдань. Серед них є як і політичні статті та документи, так і художні твори.

У травні 1918 почала виходити київська щоденна україномовна газета «Вісти краюї преси». Усього вийшло 57 номерів. Друкований орган призначений тільки для урядового користування. «Вісти краюї преси» припинили існувати після закриття Відділу крайової преси, який їх видавав, 25 липня 1918 р. [39].

Додаток 2

Соціологічне дослідження (анкета і загальний аналіз потенційної музейної аудиторії)

Під час розробки проєкту було проведено соціологічне опитування, в ході якого було виявлено постійну групи для співпраці. Для реалізації першого етапу було проведено анкетування серед 27 респондентів. Анкета складається з 12 питань, які мають варіанти закритих, напівзакритих та відкритих варіантів відповідей.

Анкету розпочинають три питання: стать (23 жінки та 4 чоловіка), вік (від 16 до 32 років), фах (15 студентів, 3 ІТ-спеціалісти, 6 художників, 3 школяра)

1. Як часто Ви відвідуєте музеї?

- раз на місяць (9)
- раз в півроку (10)
- раз в рік (5)
- інша відповідь (3)

2. Якого профілю музеї Ви відвідуєте?

- мистецькі (18)
- історичні (9)
- літературні (0)
- інша відповідь (0)

3. З якої метою Ви відвідуєте музеї найчастіше?

- культурне дозвілля (18)
- в освітніх цілях (3)
- туризм (6)
- інша відповідь (0)

4. Що вас не цікавить в музеї?

- нудні екскурсії (16)
- неактуальні виставки (3)
- експозиції, які не змінюються (6)
- інша відповідь (2)

5. Що вас цікавить в музеї?

- інтерактиви (8)
- інноваційні технології (12)
- їх науково-педагогічна діяльність (5)
- інша відповідь (2)

6. Музей з якими формами комунікації Ви обираєте до відвідування?

- традиційними (екскурсії, лекції) (13)
- нетрадиційними (свята, вечори) (14)

7. Який з інтерактивів здається вам найцікавішим?

- презентація (0)
- свято (9)
- фестиваль (18)
- інша відповідь (0)

8. Як Ви дізналися про музей?

- ЗМІ (0)
- соціальні мережі (20)
- блоги (5)
- інша відповідь (2)

9. Які історичні музеї цікавлять Вас найбільше?

- загальноісторичні (10)
- військово-історичні (10)
- етнографічні (7)

- інша відповідь (0)

10. Який з історичних періодів цікавить Вас найбільше?

- Київська Русь (5)
- Козацтво (11)
- Українська революція (1917—1921) (9)
- інша відповідь (2)

11. Чи було б Вам цікаво подивитися на історію з погляду культури?

- так (27)
- ні (0)

12. Чия постать Вам здається найцікавішою з періоду 1917-1921 років?

- Грушевський (14)
- Скоропадський (2)
- Петлюра (7)
- інша відповідь (4)

Таким чином, проаналізувавши відповіді респондентів було виділено групу з 9 респондентів (серед яких 5 жінок і 4 чоловіків віком від 19 до 23 років) які найчастіше відвідують музеї і виявили найбільшу зацікавленість у темі. Саме з них було сформовано фокус-групу.

Додаток 3

Сценарій по презентації екскурсій фокус-групі

5 респондентам, яких було відібрано після проведення опитування для визначення їх зацікавленості у темі, було презентовано ряд екскурсій.

Модератор: Доброго дня, шановні респонденти! Сьогодні ми зібралися для того, щоб обрати екскурсії, які будуть проведені на базі нашої експозиції у музеї Української революції. Мене звати Куксова Анастасія Геннадіївна та наша експозиція називається «Розвиток культури в часи Української революції 1917-1921 років». Давайте починати.

Респондент №2: Доброго дня, Анастасія Геннадіївна, рада зустрітись.

Респондент №1: Так, дякую за запрошення.

Модератор: Дякую за вашу зацікавленість. Як я вже казала, сьогодні хотілось би обговорити з вами, як з майбутніми відвідувачами, ряд екскурсій до нашої виставки. Вони усі різноманітні, тож сподіваюсь кожному знайдеться щось до вподоби.

Респондент №5: Мені вже дуже цікаво.

Модератор: Отже, розпочнемо ми з того, що я видам Вам таблички з переліком можливих майбутніх екскурсій. Всього їх п'ять. Спочатку йде назва екскурсії, потім її місце проведення – тобто в музеї, поза музеєм або змішана. Також цікавим є стовпчик жанрів екскурсій – Ви можете побачити в якому форматі буде проходити екскурсія, будь то звичайний урок або цілий спектакль.

№ п/п	Назва	Вид (за місцем проведення)	Тип (за характером тематики)	Цільове призначення	За жанром	Аудиторія
1.	Публіцисти	Комплекс	Тематичн	Навчаль	Екскурсі	Студенти

	ка періоду 1917-1921 рр.	-на	а	-на	я-демонстрація	історики, журналісти, документознавці
2.	Георгій Нарбут. Засновник першої гривні	Внутрішня	Вузкотематична	Навчальна	Екскурсія-урок	Студенти академії мистецтв, історики, культурологи
3.	Київський міський «Будинок учителя»: історія однієї будівлі	Зовнішня	Оглядова	Загальноосвітня	Екскурсія-прогулянка	Широке коло відвідувачів
4.	Українська революція: етапи становлення	Комплексна	Тематична	Загальноосвітня	Екскурсія-спектакль	Широке коло відвідувачів
5.	Художні агітаційні засоби на прикладі шаржів та карикатур	Внутрішня	Вузкотематична	Загальноосвітня	Екскурсія-лекція	Студенти різних галузей, групи поодиноких відвідувачів

Модератор: Усі отримали таблиці?

Респонденти: Так.

Модератор: Добре, тоді розпочнемо. Наша перша екскурсія «Публіцистика періоду 1917-1921 рр.». З назви стає зрозуміло тему – все, що стосується

тогочасної журналістики. У виді стоїть «комплексна», що означає що екскурсія буде відбуватися не тільки в музеї, а й за його межами – у цьому випадку ми відвідаємо Національну бібліотеку імені Вернадського, де Ви зможете ознайомитися з великою колекцією тогочасних газет, а також завітаємо до справжнього видавництва та дізнаємось багато чого про видавничий процес. Це дуже велика екскурсія, яка розгляне досить широку тему.

Респондент №5: Мені подобається ця тема, бо я навчаюся на факультеті журналістики. Дуже цікаво.

Респондент №1: А мені не дуже цікаво. Тема занадто специфічна.

Модератор: Добре, розумію. Дійсно, не всі можуть бути зацікавлені в цій темі. Але дозвольте мені зауважити, що це не просто екскурсія для любителів журналістики, але й для тих, хто цікавиться історією та розвитком медіа. Ми розуміємо, що політиці та журналістиці складно одна без одної. Наступна екскурсія, так би мовити, «простіше» для сприйняття – «Георгій Нарбут. Засновник першої гривні». Георгій Нарбут був дуже цікавою постаттю, який зробив багато чого не тільки для мистецтва, а і до країни в цілому. Він був великим графіком та ілюстратором, а також автором перших українських державних знаків — банкнот і поштових марок. В нашій колекції як раз представлені перші тогочасні гривні.

Респондент №2: Ой, я би хотіла послухати цю екскурсію. На мою думку, Нарбут був великим творцем.

Модератор: Безперечно. Третя екскурсія незвична, адже це прогулянка. Під час екскурсії-прогулянки «Київський міський "Будинок учителя": історія однієї будівлі» Ви дізнаєтесь про будівлю, в якій знаходилась Українська Центральна Рада. Можливо, хто знає про неї якісь факти?

Респондент №1: Саме в ній Рада приймала свої Універсали.

Модератор: Абсолютно вірно! Але будинок учителя має навіть більшу історію, ніж можна уявити. Насправді, перед тим, як стати місцем зборів УЦР, тут був Педагогічний музей. У світі взагалі мало музеїв такого типу, але в Україні був, і працює навіть у наш час. А під час німецької окупації тут знаходився Музей найдавнішої історії.

Респондент №4: Тобто Педагогічний музей існує більше ста років?

Модератор: З перервами, але так, у цій будівлі його відкрили у 1912 році, і зараз Ви можете його відвідати. Це вражає, я розумію. Ось така ми держава – ніколи не дамо забути нашу історію. Наступна екскурсія також досить незвична. «Українська революція: етапи становлення» – це екскурсія-спектакль, яка не тільки розповість про період Української революції, а й покаже його. Так, це дійсно буде спектакль, пронизаний історичною точністю. Ця екскурсія навчить історії навіть тих, кому важко сприймати суху інформацію.

Респондент №4: Мені здається, що ця екскурсія для більш юних людей. Наприклад, показати школярам та не завалити їх купою інформації.

Респондент №3: Я згоден, мені приємніше дізнаватись історію у спокійній атмосфері, а не через якийсь шоу.

Модератор: Так, я Вас розумію, але ця екскурсія від самого початку розраховувалась на широке коло відвідувачів. Ми впевнені, що не тільки діти, але й багато дорослих зацікавляться спектаклем та зможуть доповнити свої знання про період Української революції. Та в нас залишилася остання екскурсія зі знайомої багатьом теми – карикатури. Точніше тема звучить «Художні агітаційні засоби на прикладі шаржів та карикатур». Ця екскурсія – знахідка для тих, кому подобається мистецтво та історія. Ми покажемо Вам різноманітні шаржі та карикатури, які були створені під час Української революції, розкажемо про їх контекст та про те, яку роль вони відіграли в ті

часи. Ви дізнаєтеся багато цікавого про те, як можна агітувати навіть таким видом мистецтва, як карикатури.

Респондент №2: О, ми вже трошки торкалися теми карикатури!

Модератор: Так, і багатьом вона сподобалась. На мою думку, вона – одна з найкращих з представлених, але я хочу дізнатися Ваші думки. Ми пройшли всі п'ять, та настав час обирати.

Респондент №1: Мені здається, що екскурсія на тему політичної карикатури найцікавіша.

Респондент №4: Мені також вона сподобалась більше!

Респондент №3: Я би хотів дізнатися більше про Георгія Нарбута, але я не проти екскурсії про шаржі.

Модератор: Добре, тоді ми зупинимось на останній екскурсії, а точніше на екскурсії за темою «Художні агітаційні засоби на прикладі шаржів та карикатур». Це дуже гарний вибір, та я впевнена, що Вам вона сподобається. Дякую за увагу і за те, що допомогли обрати екскурсію. На все добре, до побачення.

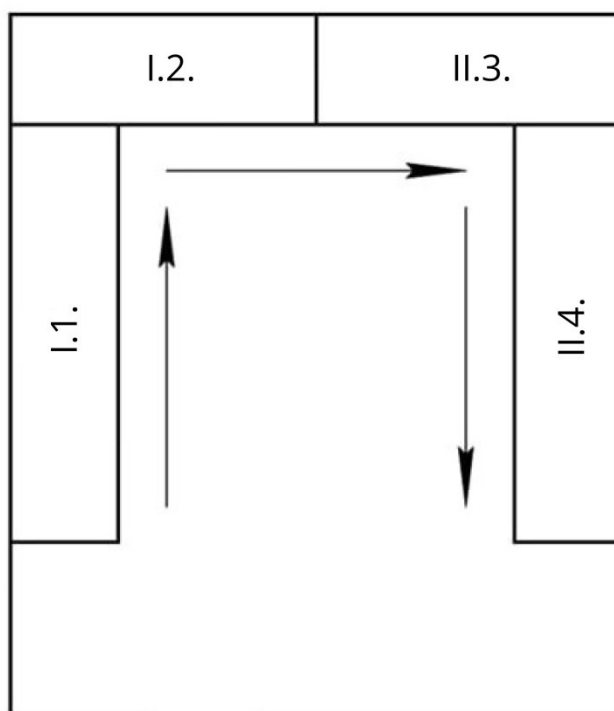
Респонденти: До побачення.

Отже, проаналізувавши матеріали, які запропонували респонденти, ми дійшли наступних висновків. Більшістю голосів було обрано найкращою екскурсією – «Художні агітаційні засоби на прикладі шаржів та карикатур» (проголосувало за – 4, проти – 1), найменш цікавою виявилась екскурсія – «Українська революція: етапи становлення» (за проголосувало – 3 , проти – 2).

Додаток 4

Топографія виставки

План

Додаток 5

Афіша екскурсії

Музей Української революції
1917—1921 років

ХУДОЖНІ
АГІТАЦІЙНІ
ЗАСОБИ

НА ПРИКЛАДІ
ЩАРЖІВ ТА
КАРИКАТУР

14:00 з 1.05/23

Київ, вул. Володимирська, 2

Додаток 6

Афіша музейного свята

Музей Української революції
1917—1921 років

СВЯТО-КВЕСТ

«КАЛЕЙДОСКОП МИНУЛОГО»

11:00 18.05/23

Київ, вул. Володимирська, 2

Додаток 7

Приклад музейної продукції — настільний календар «Карикатури та шаржі»

Січень

ПН	ВТ	СР	ЧТ	ПТ	СР	НД
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30	31					

